

ปราสาทวัดปรางค์ทอง อ.เมือง จ.นครราชสีมา : การซ่อมแปลง
ปราสาทเขมรและแรงบันดาลใจรูปแบบพระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมใน
ศิลปะลาวล้านช้าง

PRASAT WAT PRANG THONG AT AMPHOE MUENG, NAKHON
RATCHASIMA PROVINCE : THE CONVERTING OF KHMER
TOWERS AND THE INSPIRATION BY THE SQUARE
BELL-SHAPED CHEDI OR BUA LIAM OF LAN CHANG ART

พงศ์พกา ทীবัวบาน / PONGPAKA TEEBUABAN

ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

DEPARTMENTHISTORY OF ARTS, FACULTY OF ARCHEOLOGY ,

SILAPAKORN UNIVERSITY

รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง/ASSOC. PROF. RUNGROJ
THAMRUNGRAENG,

DEPARTMENT: HISTORY OF ARTS, FACULTY OF ARCHEOLOGY,

SILAPAKORN UNIVERSITY.

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง ปราสาทวัดปรางค์ทอง อ.เมือง
จ.นครราชสีมา : การซ่อมแปลงและแรงบันดาลใจรูปแบบ
พระธาตุทรงบัวเหลี่ยมในศิลปะลาวล้านช้าง มีวัตถุประสงค์
เพื่อเสนอเกี่ยวกับการวิเคราะห์รูปแบบการซ่อมแปลงปราสาท
เขมรให้เป็นพระธาตุเจดีย์ โดยได้นำเอาปราสาทวัดปรางค์
ทองมาเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์รูปแบบ อธิบายถึงความ
แตกต่างกันระหว่างปราสาทเขมรกับพระธาตุเจดีย์แบบลาว
ล้านช้าง ใช้วิธีการอธิบายแยกส่วนประกอบ คือ ส่วนฐาน ส่วน
กลาง (เรือนธาตุ) และส่วนยอด บริเวณที่เห็นการเปลี่ยนแปลง
มากที่สุด ได้แก่ ส่วนเรือนธาตุ และ ส่วนยอดของปราสาท

ปราสาทเขมรที่อยู่ในบริเวณวัดปรางค์ทองแห่งนี้ แม้
จะเป็นปราสาทขนาดเล็ก (จากหลักฐานเดิมเป็นกลุ่มปราสาท
3 หลังและปราสาทหลังนี้ตั้งอยู่ด้านทิศใต้) แต่ปราสาทวัด
ปรางค์ทองก็มีความน่าสนใจในเรื่องการนำเอารูปแบบพระ
ธาตุทรงบัวเหลี่ยมมาใช้ในการซ่อมแปลง ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่ง
ที่มีความนิยมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พระธาตุทรงบัวเหลี่ยม คือ เจดีย์ที่มีส่วนขององค์
ระฆังเป็นทรงสี่เหลี่ยม เป็นเจดีย์ในศิลปะลาวล้านช้าง เริ่ม
เกิดขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 และมีพัฒนาการรูปแบบ
เรื่อยมา

จากการวิเคราะห์การซ่อมแปลงปราสาทเขมรที่วัด
ปรางค์ทอง ทำให้เห็นว่า มีการนำเอารูปแบบเจดีย์ในศิลปะ
ลาวมาใช้ในการซ่อมแปลงส่วนยอด เป็นความสัมพันธ์กัน

ระหว่างศิลปะเขมรกับศิลปะลาวในโบราณสถานเดียวกัน เป็น
สัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง
ศาสนาในสังคม จากการนับถือศาสนาพราหมณ์ หันมา
นับถือพระพุทธศาสนา รวมถึงการอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่ม
คนลาวอีกด้วย

คำสำคัญ: การซ่อมแปลง, ปราสาทเขมร , เจดีย์ทรง
บัวเหลี่ยม

Abstract

The article entitled PRASAT WAT PRANG
THONG AT AMPHOE MUENG, NAKHON RATCHASIMA
PROVINCE: THE CONVERTING OF KHMER TOWERS
AND THE INSPIRATION BY THE SQUARE BELL-
SHAPED CHEDI OR BUA LIAM OF LAN CHANG ART
aims to present an analysis of the converting of Khmer
Towers to Chedi in the example of Prasat Wat Prang
Thong.

There were some differences between Khmer
Towers (or Khmer Prasat) and Lan Chang Chedi. The
explanation included the compositions of Khmer Towers:
Base portion, the body of Prasat (Ruen That) and the top
of this Prasat. The most changes that could be seen were
the body and the top of the Prasat.

Although the Khmer Towers at Wat Prang Thong

was small, but it was so interesting about the style of converting. They chose the style of Square Bell-Shaped Chedi (Bua Liam) of Lan Chang Art for converting to new Chedi. It has been a famous style in Northeast of Thailand since 22nd Century Buddhist Era.

The study of converting Prasat Wat Prang Thong found that the use of Square Bell-Shaped Chedi of Lan Chang Art to converting the top of Prasat was an intermixture of the Khmer arts and Lao arts in the same archaeological site. So the site was a symbol showing a change of religious belief from Brahmanism to Buddhism and emigration of people from Laos.

Keywords: Converting, Khmer Towers, the Square Bell-Shaped Chedi

บทนำ

ครั้งแรกสร้างปราสาทในวัฒนธรรมเขมร ส่วนใหญ่จะมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ เราจึงพบหลักฐานประเภท ศิวลึงค์, ทับหลังจำหลักภาพ หรือ รูปเคารพในศาสนาพราหมณ์ด้วยเสมอ มีการสร้างตามคติศูนย์กลางจักรวาล ปราสาทจึงเป็นสถานที่สถิตของเทพเจ้า หรือเรียกว่า เทวสถาน และมักจะสร้างโดยพระมหากษัตริย์ (สมเดช สีสามโนธรรม, 2551 : 36) เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 หลังรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นช่วงเวลาที่วัฒนธรรมเขมรในภาคอีสานเริ่มเสื่อมลง และระยะต่อมาได้มีการนับถือพระพุทธศาสนาในนิคมเถรวาทแพร่หลายมากขึ้น และได้เข้ามาในภาคอีสานในช่วงเวลาไล่เลี่ยกับวัฒนธรรมลาว โดยที่เมื่ออำนาจของวัฒนธรรมเขมรเสื่อมลงแล้ว หัวเมืองบริเวณนี้ต่างก็พยายามตั้งตัวเป็นอิสระ เจ้าฟ้าผู้มั่งคั่งพยายามรวบรวมหัวเมืองในอีสานเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรลาว (มหาสิลา วีระวงศ์, 2535 : 33) การเคลื่อนไหวของคนในบริเวณนี้ทำให้ปราสาทเขมรหลายแห่งที่ถูกทิ้งร้าง มีการซ่อมแปลงรูปแบบให้เป็นพระธาตุเจดีย์

ปราสาทเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีจารึกเกี่ยวกับการซ่อมแปลงรูปแบบ คือ ปราสาทศรีขรภูมิ อ.ศรีขรภูมิ จ. สุรินทร์ มีการจารึกอักษรธรรมอีสานเกี่ยวกับการสร้างเป็นมหาธาตุทั้งหมด 3 องค์ถวายเป็นพุทธบูชาเพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนา (สมมาตร เกิดผล, 2529 : 43) จากการศึกษาดังกล่าวได้นำมาสู่การวิเคราะห์การซ่อมแปลงของปราสาทวัดปรังค์ทอง อ.เมือง จ.นครราชสีมา

สำหรับรูปแบบพระธาตุเจดีย์ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรูปแบบหนึ่งที่นิยมสร้าง คือ พระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม หรือที่เรียกว่า ทรงระฆังสี่เหลี่ยม รูปแบบนี้เริ่มเกิดขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 ตรงกับสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2555 : 65) เป็นพระธาตุที่มีองค์ระฆังสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ รูปทรงที่ค่อนข้างป้อม และตั้งอยู่บนฐานเตี้ย พระธาตุเจดีย์สำคัญในยุคแรกๆ เช่น พระธาตุ

ศรีสองรัก จ.เลย และอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมเป็นเอกลักษณ์ในศิลปะลาวล้านช้างด้วย

พระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมอีกแห่งหนึ่งที่สำคัญ คือ พระธาตุพนม จ.นครพนม เป็นเจดีย์ที่มีเรือนธาตุสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่แบบปราสาท ต่อยอดเจดีย์ด้วยรูปทรงบัวเหลี่ยม ผู้ศึกษามีข้อสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์เรื่องรูปแบบระหว่างปราสาทวัดปรังค์ทองและรูปทรงพระธาตุที่มีแบบอย่างจากธาตุพนม จึงได้นำมาวิเคราะห์ในบทความนี้

เนื้อหา

รูปแบบปราสาทวัดปรังค์ทอง

ปราสาทวัดปรังค์ทอง เป็นปราสาทก่ออิฐองค์เดียวจากหลักฐานที่พบปัจจุบัน พบว่าเป็นตำแหน่งปราสาทด้านทิศใต้ จากร่องรอยฐานปราสาททั้งหมดสามหลัง (กรมศิลปากร, กองโบราณคดี, 2538 : 27) ฐานปราสาทก่อด้วยศิลาแลงและหินทราย ปัจจุบันวัดปรับพื้นที่โดยรอบทำให้ไม่ทราบรายละเอียดรูปแบบฐานที่ใช้

เรือนธาตุอยู่ในแผนผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเพิ่มมุม (ภาพที่ 1) ทำประตูทางเข้า-ออกด้านทิศตะวันออก อีก 3 ด้านทำเป็นประตูหลอก (ภาพที่ 2) ผังภายนอกและภายในมีการฉาบทับด้วยปูนตั้งแต่เรือนธาตุไปจนถึงยอดปราสาท ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะที่สร้างขึ้นสมัยหลังในการซ่อมแปลง ตรงบริเวณเหนือกรอบประตูทางเข้า มีทับหลังหินทรายจำหลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ (ภาพที่ 3) ผังภายในมีภาพจิตรกรรมเขียนไว้ เป็นจิตรกรรมช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ปัจจุบันลบเลือนมากพอสมควร (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, 2529 : 80) ส่วนยอดปราสาท มีชั้นวิมานแบบปราสาทเขมรขึ้นไป 1 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นรูปทรงกรวยสี่เหลี่ยม (ภาพที่ 4)

สำหรับหลักฐานทับหลังสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ จัดอยู่ในศิลปะบันทายศรี ประมาณครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 16 จากลักษณะของสิงห์มุขหรือหน้าสิงห์ที่คาบท่อนพวงมาลัย และด้านล่างของท่อนพวงมาลัยมีอุบะดอกไม้แทรกอยู่ระหว่างลายใบไม้ม้วน (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2551 : 97) ทับหลังที่เป็นตัวอย่างสมัยเดียวกัน เช่น ทับหลังที่ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 1 ปราสาทวัดปรังค์ทองเรือนธาตุอยู่ในแผนผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสเพิ่มมุม
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 25

ภาพที่ 2 ปราสาทวัดปรังค์ทองด้านทิศตะวันออกที่มา :
ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558

ภาพที่ 3 ทับหลังจำหลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ
เหนือกรอบประตูทิศตะวันออก
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558

ภาพที่ 4 ส่วนยอดปราสาทวัดปรังค์ทองถูกซ่อมแปลงเป็น
ทรงกรวยสี่เหลี่ยม
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558

ภาพที่ 5 ทับหลังปราสาทประธาน ด้านทิศตะวันออก
ปราสาทบันทายศรี ประเทศกัมพูชา
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2557

การซ่อมแปลงปราสาทวัดปรังค์ทอง

ส่วนฐาน

สำหรับส่วนฐานนั้นอาจจะไม่ได้มีการซ่อมแปลงหรือเปลี่ยนวัสดุใหม่ เพราะมีการปรับพื้นที่ของวัด ทำให้ ศิลาล้างและหินทรายที่พบบจมอยู่ในดิน ไม่สามารถวิเคราะห์รูปแบบฐานได้ สันนิษฐานว่าคงเป็นวัสดุเดิมที่มีมาตั้งแต่ครั้งแรกสร้างปราสาทเขมร

ส่วนกลาง (เรือนธาตุ)

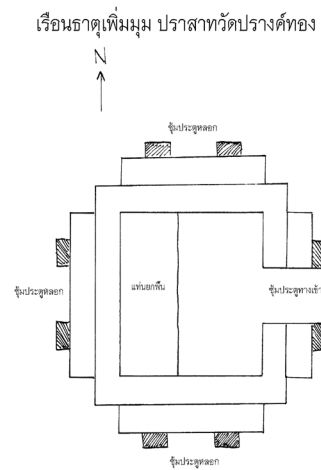
ส่วนเรือนธาตุ รูปแบบที่มียังคงมีความเกี่ยวข้องกับปราสาทเขมรอยู่ คือ การทำเรือนธาตุเพิ่มมุม(ภาพที่6-7) โดยการทำเรือนธาตุเพิ่มมุมเป็นรูปแบบที่นิยมในศิลปะเขมร สมัยเมืองพระนคร (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2551 : 34) ส่วนในศิลปะเขมร สมัยก่อนเมืองพระนครนั้น เรือนธาตุปราสาทจะไม่มี การเพิ่มมุมใดๆ ตัวอย่างเช่น ปราสาทภูมิโปน จ.สุรินทร์ (ภาพที่8-9) และนอกจากนั้น ยังมีพื้นที่ว่างภายในเรือนธาตุ เช่นเดียวกับปราสาทเขมรที่จะเอาไว้ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

การหันทิศประตูทางเข้ามีความสัมพันธ์กับปราสาทเขมร คือ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ซึ่งส่วนใหญ่ที่นิยมหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเพราะว่าถือเป็นทิศมงคล แต่จะมีบางแห่งที่แตกต่างออกไปตามพื้นที่ตั้ง เช่น ปราสาทหินพิมาย ที่หันหน้าไปทางทิศใต้ ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่สันนิษฐานไว้ว่า เป็นการหันเข้าหาเส้นทางคมนาคมที่ติดมาจากเมืองพระนคร (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2551 : 130) และนอกเหนือจากนั้นมีรูปแบบการทำช่องประตู คือ มีการทำประตูทางเข้าและทำประตูหลอก 3 ด้าน ตัวอย่างเช่น ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์

สำหรับองค์ประกอบอื่นๆ บริเวณเรือนธาตุที่มีความแตกต่างออกไปจากรูปแบบปราสาทเขมร คือ การทำแท่นปูนก่ออิฐยกพื้น โดยที่ทำได้กับผนังด้านใน (ภาพที่7) สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการประดิษฐานพระพุทธรูป เพราะมีพื้นที่ภายในส่วนเรือนธาตุที่จะสามารถเข้าไปกราบไหว้ และการใช้ปูนฉาบที่ผนังด้านใน มีการเขียนภาพจิตรกรรมไว้ อาจเป็นความตั้งใจที่จะให้คนสามารถเข้าไปพื้นที่ภายในได้ ปัจจุบันแท่นยกพื้นที่ติดผนังดังกล่าว ไม่พบรูปเคารพเดิม มีเพียงเสาประดับกรอบประตูที่ทางวัดรวบรวมไว้ และพระพุทธรูปขนาดเล็กที่ชาวบ้านนำไปตั้งบูชา (ภาพที่ 10)

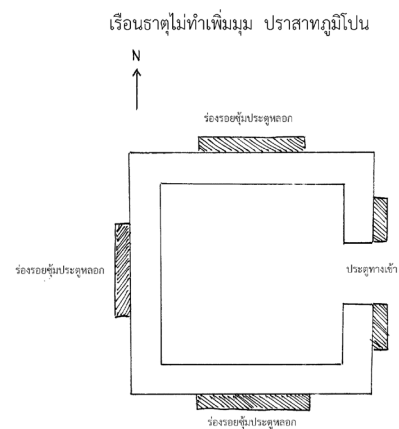
ภาพที่ 6 เรือนธาตุปราสาทวัดปรังค์ทอง ด้านทิศตะวันออก
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558

ภาพที่ 7 ลายเส้นเรือนธาตุปราสาทวัดปรังค์ทอง
ที่มา : เขียนภาพโดยผู้เขียน 26 กันยายน 2559

ภาพที่ 8 เรือนธาตุไม่เพิ่มมุม ปราสาทภูมิโปน จ.สุรินทร์
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2558

ภาพที่ 9 ลายเส้นเรือนธาตุปราสาทภูมิโปน
ที่มา : เขียนภาพโดยผู้เขียน 26 กันยายน 2559

ภาพที่ 10 แท่นยกพื้นที่วางสิ่งของต่างๆไว้ภายในเรือนธาตุปราสาทวัดปรังค์ทอง
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558

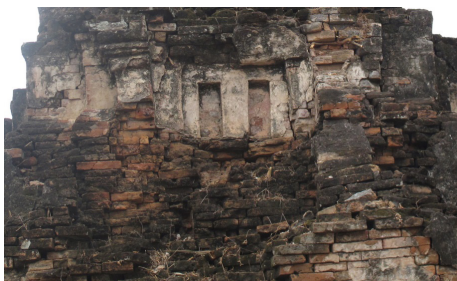
ส่วนยอด

สำหรับส่วนยอดของปราสาทวัดปรังค์ทอง ส่วนที่ยังคงมีความสัมพันธ์กับรูปแบบปราสาทเขมรอยู่ นั่นคือ การทำชั้นวิมานขึ้นไป 1 ชั้น (ภาพที่ 11 และ ภาพที่ 14)

การทำชั้นวิมานของปราสาทเขมร คือ การจำลองเรือนธาตุ โดยจะลดขนาดแล้ววางซ้อนขึ้นไปเป็นชั้นหลังคาในแต่ละชั้นจะมีช่องประตูอยู่ตรงกลาง ทำเป็นแนวคานตั้งคานนอน แทนตำแหน่งประตูของเรือนชั้นซ้อน มีส่วนที่เรียกว่า บรรพถและนาคปัทม์ ประดับที่ด้านและมุมของปราสาท ตัวอย่างเช่น ส่วนยอดปราสาทหินพิมาย (ภาพที่ 12)

ถัดขึ้นไปจากชั้นวิมานของปราสาทวัดปรังค์ทอง เป็นส่วนที่มีความแตกต่างจากปราสาทเขมร คือ เป็นส่วนที่มีรูปทรงกรวยสี่เหลี่ยม (ภาพที่ 13) มีความคล้ายคลึงกับยอดพระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมในศิลปะลาวล้านช้าง ยกตัวอย่างเช่น พระธาตุเจดีย์ที่วัดหน้าพระธาตุที่ อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา (ภาพที่ 15-16) ลักษณะเป็น พระธาตุที่มีเรือนธาตุสี่เหลี่ยมสูง และต่อยอดพระธาตุทรงบัวเหลี่ยมอยู่ในกลุ่มรูปแบบพระธาตุอีสาน กลุ่มฐานสูง (วิโรฒ ศรีสุโร, 2539 : 33) ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกันกับพระธาตุพนม จ.นครพนม

ในประวัติวัดหน้าพระธาตุ ที่อำเภอปักธงชัย เคยเป็นวัดร้างมาก่อน และไม่มีประวัติการสร้างพระธาตุเจดีย์ แต่จากอายุสมัยของสิมและภาพจิตรกรรมที่อยู่ภายในสิม วัดน่าจะสร้างในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2529 : 41) ซึ่งใกล้เคียงกับอายุสมัยของภาพจิตรกรรมในเรือนธาตุปราสาทวัดปรังค์ทอง เพราะฉะนั้นปราสาทวัดปรังค์ทอง สันนิษฐานส่วนยอดว่าน่าจะเป็นการทำแบบทรงบัวเหลี่ยมเช่นเดียวกันกับที่วัดหน้าพระธาตุ แต่ใช้ส่วนเรือนธาตุของปราสาทเขมรเดิม

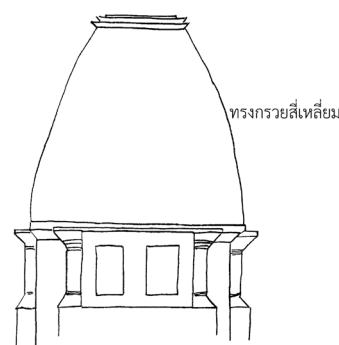
ภาพที่ 11 ช่องประตูเหนือเรือนธาตุด้านทิศตะวันออก
ปราสาทวัดปรังค์ทอง
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558

ภาพที่ 12 การทำชั้นวิมานและประดับนาคปัทม์ในปราสาท
เขมร (ปราสาทหินพิมาย)
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2557

ภาพที่ 13 ยอดปราสาทวัดปรังค์ทอง อ.เมือง จ.นครราชสีมา
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2558

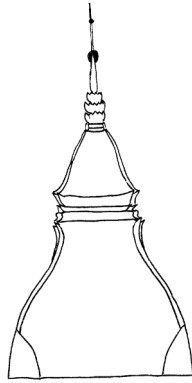

ช่องวิมาน ส่วนยอดปราสาทวัดปรังค์ทอง

ภาพที่ 14 ลายเส้นยอดปราสาทวัดปรังค์ทอง
ที่มา : เขียนภาพโดยผู้เขียน 26 กันยายน 2559

ภาพที่ 15 ยอดพระธาตุที่วัดหน้าพระธาตุ อ.ปักธงชัย
จ.นครราชสีมา
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 3 มกราคม 2559

ภาพที่ 16 ลายเส้นยอดพระธาตุที่วัดหน้าพระธาตุ
ที่มา : เขียนภาพโดยผู้เขียน 26 กันยายน 2559

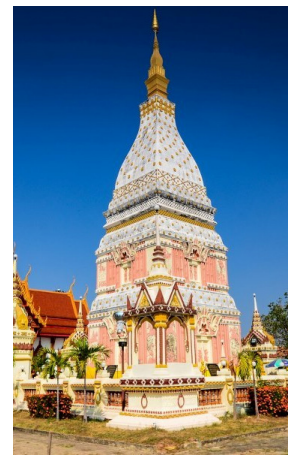
ภาพที่ 17 พระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมวัดสาวสุวรรณ จ.หนองคาย
ที่มา: http://www.archae.su.ac.th/art_in_thailand/?q=node/399

รูปแบบพระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมกับความแพร่หลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม คือ เจดีย์ทรงระฆังที่มีส่วนขององค์ระฆังอยู่ในผังรูปสี่เหลี่ยม ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนชุกฐาน บัวคว่ำ-บัวหงาย เป็นรูปแบบที่มักจะพบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพัฒนาการรูปแบบมาจากหลายทาง เช่น อูรุธยา ล้านนา และเขมร พระธาตุที่น่าจะเป็นต้นแบบในยุคแรกๆ คือ พระธาตุศรีสองรัก อ.ด่านซ้าย จ.เลย เป็น พระธาตุอีสานกลุ่มฐานต่ำ (วิโรจน์ ศรีสุโร, 2539 : 12) พระธาตุศรีสองรัก จะตั้งอยู่บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย มีส่วนขององค์ระฆังอยู่ในผังสี่เหลี่ยม ต่อด้วยปล้องไฉนและปลียอดทรงเหลี่ยมรับกับองค์ระฆัง และนอกจากนั้นพระธาตุองค์นี้มีความสำคัญ มีจารึกกล่าวถึงความสัมพันธ์กันระหว่างอูรุธยาและล้านช้างอีกด้วย พระธาตุที่มีลักษณะคล้ายๆกัน ตัวอย่างเช่น เจดีย์ที่วัดสาวสุวรรณ อ.เมือง จ.หนองคาย (ภาพที่ 17)

พระธาตุบัวเหลี่ยมอีกกลุ่มหนึ่งที่รู้จักกันแพร่หลาย คือ กลุ่มที่เรียกกันว่า แบบพระธาตุพนม หรือ พระธาตุอีสาน กลุ่มฐานสูง (วิโรจน์ ศรีสุโร, 2539 : 32) เป็นพระธาตุเจดีย์ที่มีเรือนธาตุสี่เหลี่ยมแบบปราสาท และต่อด้วยรูปทรงกรวยสี่เหลี่ยม หรือที่เรียกกันว่า ทรงบัวเหลี่ยม ด้วยเหตุที่พระธาตุพนม เป็นพระธาตุสำคัญของคนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง ทำให้เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมนำเอาไปสร้างพระธาตุเจดีย์ในที่ต่างๆ เช่น พระธาตุเรณู อ.เรณูนคร จ.นครพนม (ภาพที่ 18) หรือ พระพุทธรูปบาทบัวบก จ.อุดรธานี (ภาพที่ 19)

จะเห็นได้ว่า พระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม เป็นรูปแบบที่มีพัฒนาการตามงานช่างแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันไป มีทั้งที่เป็นเจดีย์ประธาน และเจดีย์รายอยู่ภายในวัด ทั้งนี้ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะลาวล้านช้างที่แพร่เข้ามาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 18 พระธาตุเรณู อ.เรณูนคร จ.นครพนม
ที่มา : <https://mangporlml.wordpress.com/2014/11/05/พระธาตุเรณู/>

ภาพที่ 19 พระพุทธรูปบาทบัวบก อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี
ที่มา : <http://www.oknation.net/blog/KeepHealthy/gallery/50134>

สรุปความเหมือนและต่าง : ปราสาทเขมรวัด
ปรangkongกับพระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม

ส่วนฐาน

ฐานปราสาทเขมร ส่วนมากจะทำจากศิลา
แล่ง และทำเป็นฐานเดียวกับพื้น มักจะทำลวดบัวลูกฟัก
ตัวอย่างเช่น ฐานปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์ (ภาพที่ 20)
และต่อขึ้นมาด้วยเรือนธาตุสี่เหลี่ยม ส่วนพระธาตุเจดีย์ทรงบัว
เหลี่ยมรุ่นแรกๆ เช่น พระธาตุศรีสองรัก จ.เลย องค์ระฆังจะตั้ง
อยู่บนชุกฐานบัวคว่ำบัวหงาย (ภาพที่21) ในขณะที่รูปแบบ
พระธาตุพนม ฐานจะเรียบกับพื้น มีเรือนธาตุสูง สำหรับ
ปราสาทวัดปรangkong มีความสัมพันธ์กับรูปแบบพระธาตุ
เจดีย์ ที่รับเอารูปแบบจากพระธาตุพนมมาสร้าง จึงมีลักษณะ
ส่วนฐานที่มีความเหมือนกัน คือ จะเป็นฐานเรียบกับพื้น

ส่วนกลาง (เรือนธาตุ)

เรือนธาตุของปราสาทเขมร จะอยู่ใน
แผนผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีทั้งเพิ่มมุมและไม่เพิ่มมุม จะมีพื้นที่
ภายใน เรือนธาตุ เรียกว่า “ห้องครรภคฤหะ” ใช้เพื่อ
ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนพระธาตุเจดีย์ที่มีรูปแบบมา
จาก พระธาตุพนม ส่วนเรือนธาตุจะทำเป็นเรือนธาตุสอง
ชั้น คือ มีการทำเรือนธาตุขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง (ภาพที่22) และ
บางแห่งที่เป็นการจำลองพระธาตุพนมไปจะเป็นเรือนธาตุ
ทึบ ตัวอย่างเช่น พระพุทธบาทบัวบก จ.อุดรธานี (ภาพที่19)
สำหรับปราสาทวัดปรangkong เรือนธาตุมีความเป็นเขมรอยู่
เพราะมีพื้นที่ภายใน และเรือนธาตุทำเพิ่มมุม

ส่วนยอด

ยอดปราสาทเขมร จะมีการทำเรือนชั้นซ้อน
กันลดหลั่นขึ้นไป ในแต่ละชั้นจะมีการจำลองลักษณะของเรือน
คือ มีช่องหน้าต่างเรียกว่า “ช่องบัญชร” และในแต่ละชั้นจะมี
บรรพตแล่งและนาคปักประดับที่ด้านและมุม (ภาพที่12) ส่วน
พระธาตุเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม ส่วนขององค์ระฆัง หรือ ส่วน
ยอด จะเป็นลักษณะรูปทรงกรวยสี่เหลี่ยม สำหรับปราสาทวัด
ปรangkong ส่วนยอดมีการซ่อมแปลงขึ้นใหม่ จึงทำให้มีรูป
แบบเป็นทรงกรวยสี่เหลี่ยมคล้ายพระธาตุทรงบัวเหลี่ยม

ภาพที่ 20 ฐานปราสาทศรีขรภูมิ จ.สุรินทร์
ที่มา : ภาพถ่ายโดย ธนภัทร์ ลิ้มหัสณกุล วันที่ 3 มีนาคม
2558

ภาพที่ 21 ฐานบัวของพระธาตุศรีสองรัก จ.เลย
ที่มา : <http://chiangmaiairportthai.com/th/popular-destinations/872/พระธาตุศรีสองรัก>

ภาพที่ 22 เรือนธาตุ 2 ชั้น พระธาตุพนม จ.นครพนม
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2558

เมืองนครราชสีมา : ประวัติศาสตร์และกลุ่มคน

เมืองนครราชสีมา หรือ โคราช เป็นเมืองที่มีความ
สำคัญทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่บริเวณภาคตะวันออกเฉียง
เหนือ เพราะเป็นหัวเมืองอีสานที่มีขนาดใหญ่ และอยู่ใน
ตำแหน่งบริเวณที่สามารถติดต่อกับพื้นที่ ภาคกลางได้
สะดวกอีกด้วย

เมืองนครราชสีมาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ใน
ประวัติศาสตร์ไทยอยู่หลายครั้ง ตัวอย่างเช่น พ.ศ. 2321 สมัย
กรุงธนบุรี เกิดสงครามกับกรุงศรีสัตนาคนหุต มีการรวบรวม
กำลังพลที่นครราชสีมา และเมื่อตีสำเร็จได้ทรงอัญเชิญ พระ
แก้วมรกตและพระบางมายังกรุงธนบุรี รวมถึงกวาดต้อน
ครอบครัวลาวมาด้วย (อรุณวรรณ เหล่าภักดี , 2531: 116)
หรือ ในรัชสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) เกิด
กบฏเจ้าอนุวงศ์ มีการยกทัพลงมาถึงเมืองนครราชสีมา และ
เกิดวีรกรรมของขุนหญิงโม หรือ ย่าโม เป็นที่เคารพนับถือ
อย่างมากของคนโคราช

สำหรับประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมือง
นครราชสีมา ถ้าหากแบ่งตามเกณฑ์เชื้อชาติ มีอยู่ 2 กลุ่มหลัก
คือ ลาวเวียง หรือ ลาวเวียงจันทร์ จะอาศัยอยู่บางส่วนของ
เมือง และ ไทยโคราช มาจากสำเนียงการพูด เป็นประชากร
กลุ่มใหญ่ของเมืองนครราชสีมา (อรุณวรรณ เหล่าภักดี , 2531
: 280)

กลุ่มไทยโคราช เป็นกลุ่มที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของ
เมืองนครราชสีมา เพราะมีสำเนียงการพูดและภาษาที่ต่าง
จากกลุ่มอื่น และมีการละเล่นเป็นของตัวเอง เช่น เพลง

โคราช ส่วนกลุ่มลาวเวียง หรือไทยอีสาน เป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ ส่วนใหญ่อาจมีการอพยพเข้ามามากเมื่อครั้งสงครามปราบปรามเมืองเวียงจันทน์ในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งมีการกวาดต้อนครอบครัวลาวเข้ามาในหัวเมืองชั้นใน (อรุณวรรณ เหล่าภักดี, 2531 : 282)

จากภาวะสงครามในยุคสมัยต่างๆ ทำให้มีกลุ่มคนที่หลากหลายอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงเมืองนครราชสีมาด้วย การอพยพของกลุ่มคนลาวเวียง ก็เป็นอีกจำนวนหนึ่งที่สันนิษฐานว่าน่าจะมีจำนวนมากพอสมควร อาจเป็นกลุ่มคนที่จะสามารถสร้างงานศิลปกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของลาวในภาคอีสานได้ เช่น พระธาตุทรงบัวเหลี่ยม

บทสรุป

การวิเคราะห์รูปแบบการซ่อมแปลงปราสาทวัดปรังค์ทองที่ได้กล่าวมาข้างต้น สันนิษฐานได้ว่า ปราสาทวัดปรังค์ทองเป็นปราสาทในวัฒนธรรมเขมร จากหลักฐานทับหลังที่พบในแหล่งโบราณสถาน เป็นเครื่องยืนยันว่าเป็นปราสาทในวัฒนธรรมเขมรมาก่อน กำหนดอายุสมัยอยู่ที่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 16 และถูกซ่อมแปลงโดยมีการใช้รูปแบบพระธาตุบัวเหลี่ยมในศิลปะลาวล้านช้าง เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 23-24 สันนิษฐานจากรูปแบบที่มีการเริ่มสร้างเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในพุทธศตวรรษที่ 22 และมีการพัฒนารูปแบบในสมัยต่อมา

หลักฐานโบราณสถานแห่งนี้ เป็นสถานที่บ่งบอกถึงการเปลี่ยนศาสนาที่นับถือของกลุ่มคน โดยเปลี่ยนแปลงจากศาสนาพราหมณ์เป็นพุทธศาสนา ที่มีแพร่หลายขึ้นอีกครั้งในช่วงสมัยวัฒนธรรมลาว หลังสิ้นสมัยวัฒนธรรมเขมรพุทธศตวรรษที่ 18 ลงมา ทั้งนี้ พุทธศาสนาเถรวาท ได้พบปะปนอยู่ในภาคอีสานอยู่ก่อนแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดี จากหลักฐานใบเสมา และ พระพุทธรูป แต่ด้วยช่วงก่อนหน้าพุทธศตวรรษที่ 18 บริเวณนี้อยู่ภายใต้วัฒนธรรมเขมร ทำให้ศาสนาพราหมณ์แพร่หลายมากกว่า

นอกเหนือจากนั้น การอพยพของคนลาว หรือที่เรียกว่า ลาวเวียงจันทน์ในหลายช่วงเวลา ก็น่าจะมีจำนวนมากพอที่จะสามารถสร้างงานศิลปกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของคนลาวได้ด้วยเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

- กองโบราณคดี กรมศิลปากร (2529). **ทะเบียนโบราณสถานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เล่ม 1 จ.นครราชสีมา .อุบลราชธานี และจ.ยโสธร**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- กองโบราณคดี กรมศิลปากร (2535). **ทำเนียบโบราณสถานขอมในประเทศไทย เล่ม 1 จังหวัดนครราชสีมา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมานพันธ์.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2551). **ปราสาทขอมในดินแดนไทย ความเป็นมาและข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

วิโรฒ ศรีสุโร (2539). **ธาตุอีสาน**. กรุงเทพฯ: บริษัท เมฆาเพรส จำกัด.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2555). **เจดีย์ พระพุทธรูป ฐานปัทม์ ลิม ศิลปะลาวและอีสาน**. กรุงเทพฯ: มีวเชียมเพรส.

ลีลา วีระวงศ์ (2540). **ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพฯ: มติชน. สมเดช ลีลามโนธรรม. (2551, กรกฎาคม – ธันวาคม).

ปราสาทหินพนมวัน. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ**. 10(1): 34-39.

สมมาตร ผลเกิด. (2529). **การศึกษาปราสาทศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์**. ศศ.ม.(โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ฐานข้อมูลออนไลน์.

อนุวิทย์ เจริญศุภกุล. (2529, กรกฎาคม - กันยายน). วัดปรังค์ นครราชสีมา การศึกษาข้อมูลศิลปะและสถาปัตยกรรม. **วารสารเมืองโบราณ**. 12(3): 73-82.

อรุณวรรณ เหล่าภักดี. (2531). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองนครราชสีมา**. นครราชสีมา: คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูนครราชสีมา.